

ВПЛИВ ЕКОНОМIЧНИХ ЛIДЕРIВ АЗIЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОГО РЕГIОНУ НА ГЛОБАЛЬНУ ЕКОНОМIКУ (НА ПРИКЛАДI ЯПОНIЇ ТА КИТАЮ)

***Резюме.** Однiєю з важливих тенденцiй у свiтовiй економіцi сьогодення є зростаючий вплив країн Азiйсько-Тихоокеанського рiгiону. Завдячуючи значному економічному потенцiалу, окремі країни АТР здобули велику вагу не тiльки в цьому рiгiонi, але й в глобальному масштабi. Серед таких країн позицiї економічних лiдерiв зайняли Китай та Японiя, а в найближчому майбутньому на таку роль претендуватиме й Індiя.*

***The summary.** At present one of the important trends in world economy is growing impact of Asian-Pacific countries. Due to the significant economic potential some countries of Asian-Pacific region carry weight both in this region and on a global basis. China and Japan are among such countries, which established themselves as economic leaders. In the near future India is pretending to such a role too.*

***Ключові слова:** новий свiтовий економічний центр, Азiйсько-Тихоокеанський рiгiон, вплив на свiтову економіку, економічні лiдери, рецесiя, зростання ВВП.*

Постановка проблеми. Ще донедавна Азiйсько-Тихоокеанський рiгiон був найбільш вiдсталим рiгiоном свiту. Сьогодні ж він поряд зi Сполученими Штатами та Західною Європою формує свiтовий центр економічного зростання.

Стратегічне значення Азiйсько-Тихоокеанського рiгiону (АТР) визначається його роллю "локомотива" свiтової економіки, реальна вага якого в найближчiй перспективi буде неухильно зростати. В процесі формування нового свiтового економічного центру в цьому рiгiонi спостерiгається суперництво за сфери впливу між такими головними економічними лiдерами, як Японiя та Китай. Внаслідок емпіричного аналізу було доведено, що зростання економіки КНР має позитивний вплив на глобальну економіку не тiльки через канали зовнішньої торгiвлi, а й через інші канали: потоки капіталу, туризм, ділові поїздки, споживчу та підприємницьку впевненiсть. І з часом обсяги впливу тiльки збільшуватимуться. На вiдміну від Китаю, Японiя переживає нелегкі часи. Свiтова фінансово-економічна криза 2008–2010 років, негативні наслідки березневих подiй 2011 року посприяли накопиченню значних дисбалансiв в японській економіцi, підтверджуючи факт, що країні все складніше тримати лiдируючі позицiї в свiті. Вплив японської катастрофи 11 березня 2011 року на глобальну економіку є різноплановим, але в цілому обмеженим. Найголовніше те, що криза в Японiї не порушила процес свiтового вiдновлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Практично вiдсутній комплексний аналіз того, якою мірою економічне зростання Китаю, соціально-економічні зміни та землетрус 2011 року в Японiї впливали на інші країни свiту. Оцiнюванню вищезазначених проблем присвячені праці провідних вчених-економістів, серед яких: В. Арора, А. Вамвакідіс, Д. Гордієнко, Ю. Курнішова, Д. Саприкін, І. Тiмонiна, М. Трухiн, С. Шергiн.

Тому питання впливу головних економічних лiдерiв АТР на свiтогосподарські вiдносини в умовах глобалiзацiйних процесiв та різних кризових явищ вимагає додаткового вивчення, що робить обрану тему виключно актуальною.

Метою статтi є визначення сучасних особливостей економічного розвитку азiйсько-тихоокеанських рiгiональних лiдерiв Японiї та Китаю, оцiнювання їх впливу на інші країни рiгiону та решту свiту, а також аналіз перспектив їх економічного розвитку та формулювання пропозицiй щодо розв'язання гострих питань, з якими стикаються ці країни.

Виклад основного матеріалу. Завдяки своїм географічним та історичним особливостям розвитку Японiя змогла перетворитися в одного з провідних лiдерiв Азiйсько-Тихоокеанського рiгiону. Починаючи з 1967 року країна займала лiдируючі позицiї за обсягом виробництва ВВП, поступаючись лише Сполученим Штатам. Однак вже в 2010 році її потiснив Китай. За експертними прогнозами Японiя може втратити і третю сходинку, поступившись за обсягами ВВП Німеччинi. Про це свiдчать не дуже втішні основні макроекономічні показники країни за останній рік. За даними Міністерства фінансiв Японiї за підсумками 2011 року країна вперше за 31 рік зафіксувала дефіцит торговельного балансу, який склав 2,49 трлн iєн (32 млрд дол.). Першопричиною цього стали землетрус і цунамі 2011 року, які «сильно зруйнували інфраструктуру північно-східних районiв країни, а також послаблення загальносвiтового попиту та змiцнення iєни» [1].

Очікується, що загальний обсяг бюджету 2012 року складатиме близько 1,23 трлн дол., а до березня 2013 року національний борг Японії може наблизитися до суми в 12 трлн дол. За останніми офіційними даними в 2011 році державний борг Японії склав 212,7% ВВП, що набагато більше, ніж в Греції (157,1%). Тим часом, чистий держборг країни, який найчіткіше віддзеркалює справжню економічну ситуацію, наблизився до позначки в 115% ВВП. Цей показник є найбільшим серед країн ОЕСР [2]. Не зважаючи на це, Японія є найбільшим кредитором: чисті зовнішні активи (нетто-активи) складають 266,2 трлн ієн (2009 рік), які, на відміну від Греції, приносять їй стабільний прибуток. В Японії, в порівнянні з іншими країнами ОЕСР, один з найнижчих споживчих податків, за рахунок підвищення чого країна може збільшувати надходження до бюджету [3, с. 13–22].

За офіційними даними, сума збитків унаслідок березневої катастрофи оцінюється в 16–25 трлн ієн – близько 3,3% (5,2% ВВП 2010 року), що є найбільш масштабною в післявоєнний період країни. Беручи до уваги ситуацію, що склалася на атомній станції, в 2012 році прогноують зростання ВВП в діапазоні від -1% до +3%, у той час як попередня оцінка становила 1,9% [4].

Природна та екологічна катастрофи в країні викликали порушення в усьому світовому ланцюгу постачань деталей і матеріалів. Найбільшого збитку було завдано автомобільній та електронній промисловості світу. Внаслідок нестачі комплектуючих з Японії підприємства найбільших світових концернів у США, ЄС і КНР призупинили своє виробництво, а саме: "General Motors", "Volvo Cars", "Sony Ericsson", "Volkswagen", "Opel", "Porsche", "Boeing", "Nokia", "Apple". За даними Світового банку, 36% високотехнологічних продуктів у світі (напівпровідників, наукомісткого обладнання та сонячних батарей) надходять саме з Японії [5]. Тільки в березні 2011 року обсяг продажів «Тойота» скоротився на 30%, а японські заводи "Honda" до кінця червня працювали в половину міці [6]. Через особливий режим економії електроенергії повне відновлення багатьох виробництв країни відбулося лише до кінця 2011 року. Близько 60% прибутку втратив один з найбільших світових виробників відеоігр «Нінтендо».

За даними ОЕСР 56% японського експорту припадає на країни Азії. За оцінками Світового банку, уповільнення зростання ВВП Японії на 0,25–0,5% до середини 2011 року «триразово» знизило обсяг експорту з країн Південно-Східної Азії – на 0,75–1,5%. Особливо це відчули Китай та Філіппіни. До 2/3 експорту Філіппін припадає на частку електроніки. Зростання цін на деякі електронні компоненти складало 20%. Крім того, «після аварії на «Фукусімі» Японія змушена була докорінно змінити свою енергетичну стратегію. До катастрофи ставка робилася на розвиток атомної енергетики, і були плани підвищити її частку до 40% від загального виробництва в перспективі», – пояснює керівник Центру японських досліджень Інституту Далекого Сходу РАН Валерій Кістанов [7].

Однак японське суспільство виступає проти повторного запуску призупинених на перевірку АЕС. За даними опитування, яке проводилося японською газетою "Токіо сімбун", 80 % населення Японії наполягає на повній відмові від атомної енергетики [8]. Через це країна змушена збільшувати імпорт вуглеводнів. У короткотерміновій та середньотерміновій перспективі від енергетичної кризи в Японії можуть отримати вигоду такі країни-виробники енергоресурсів, як Індонезія, Малайзія та В'єтнам.

Ще одним з найважливіших завдань японського уряду є знезараження території. Наприклад, через острах споживачів перед радіацією експорт японських морепродуктів та сільськогосподарської продукції в Китай за рік впав на 30% [9].

Якщо оцінювати вплив стихії на світову фінансову систему, то факти свідчать самі за себе. Японія – один з найбільших джерел прямих іноземних інвестицій в Таїланді, Філіппінах та Південній Кореї. В середньому біля 25% довгострокових зобов'язань країн Південно-Східної Азії номіновано в японських ієнах (в КНР – 8%, в Таїланді – 60%). За оцінкою Світового банку, зростання курсу ієни на 1% призводить до збільшення вартості обслуговування боргу країн, що розвиваються, Південно-Східної Азії на 250 млн. дол. на рік (0,25%). Крім того, повернення капіталів японськими інвесторами на батьківщину призведе до послаблення долара, збільшення витрат по позиках для США та до зміцнення ієни, що може вдарити по багатьох японських експортерах. Ось чому Японія залишається другим найбільшим тримачем державних цінних

паперів Казначейства США після Китаю (станом на жовтень 2011 року країна володіла паперами на загальну суму 979,0 млрд дол. [10].

Якщо оцінювати вплив катастрофи на загальний стан світової економіки, то він є обмеженим, оскільки доля ВВП Японії в глобальній економіці в 2010 році знизилася до 8,7% (з 18% в середині 1990-х років). Він позначився тільки на сферу міжнародної торгівлі і був компенсований певною мірою постачанням товарів з країн Азії, Європи та США. За оцінкою Світового банку, трагічні події в Японії призвели до зниження зростання світового ВВП в 2011 році не більше ніж на 0,1–0,2%, що свідчить про їх локальний характер [11, с. 28–35].

Щодо загальної оцінки власне економічного стану в Країні висхідного сонця після катастрофи, то прогнози є оптимістичнішими, ніж песимістичними. Японські аналітики вважають, що стихія мала негативний вплив тільки в короткотерміновому періоді, а в довготерміновому – стала сильним поштовхом для прискореного відновлення економіки після світової економічної кризи 2008 року (прикладом може слугувати землетрус в Кобе 1995 року, який став значним стимулом для підйому економіки).

Увійшовши у XXI сторіччя країна зіткнулася ще з однією загрозою для власного економічного процвітання: зростанням впливу економіки деяких країн, що розвиваються в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, які в майбутньому можуть потіснити Японію з позиції одного з економічних лідерів не тільки в регіоні, але й в усьому світі. За прогнозами фахівців в 2050 році список лідерів світової економіки можливо матиме такий вигляд: 1 – Китай, 2 – Індія, 3 – США, 4 – Бразилія, 5 – Японія. У період з 2009 до 2050 року найбільше щорічне економічне зростання можна буде спостерігати у В'єтнамі – 8,8%, Індії – 8,1, Нігерії – 7,9, Китаї – 5,9, Індонезії – 5,8%. Останні місця займатимуть Німеччина з 1,3% і Японія – 1% [12].

Таким чином, Японія поступово втрачає технологічну та економічну перевагу. На японських традиційних ринках з'являються Китай, Індія, Південна Корея, які витісняють компанії Країни висхідного сонця. Від них не відстають США та низка європейських країн. Ситуація ускладнюється і повною залежністю Японії від імпорту природних ресурсів. Іншими словами, відбувається зміна одного з лідерів світової економіки [13].

Сьогодні на порядку денному стоїть кардинальний перегляд політичного курсу країни відносно сусідів по АТР та інших суб'єктах світової економіки, без чого Японії буде складно вирішувати назрілі проблеми. Ось чому ще з 2000-х років вона приділяє велику увагу розробленню стратегій у сфері економічної взаємодії з країнами Східної Азії. За цей проміжок часу було підготовлено так звану «Нову економічну стратегію 2006 року: створення «віртуального циклу» й «співрозвиток» в Азії» та «Нову стратегію зростання 2010 року», які «передбачають комплексне економічне співробітництво, лібералізацію всієї системи економічних відносин у Східній Азії, стандартизацію процедур, пов'язаних зі здійсненням зовнішньоекономічної діяльності» [14, с. 38–49].

На відміну від Країни висхідного сонця, яка намагається зараз подолати наслідки, пов'язані з трагічними березневими подіями 2011 року та відновити темпи зростання економіки, в Китаї економічна ситуація кардинально протилежна. Наразі однією з актуальних глобальних економічних проблем сьогодення залишається стрімке піднесення економіки Китаю.

У 2008 році Національна розвідувальна рада США опублікувала аналітичну доповідь «Глобальні зміни світу – 2025», в якій зазначається, що внаслідок зростання китайського сукупного потенціалу, найважливішого та найскладнішого явища сучасності, прогнозується «перетворення Китаю на новий полюс світового порядку». На підтвердження цьому деякі прогнози авторів доповіді стосовно темпів зростання китайської економіки розпочали здійснюватися набагато раніше за вказані терміни. Якщо «у 2005 році Китай за обсягом ВВП, який обчислюється за методикою порівняльно-купівельної спроможності (ПКС), посів 6-те місце, а за розміром на душу населення – 74-те серед 111 країн світу», то в 2009–2010 роках світовий економічний рейтинг Китаю значно зріс [15].

Сьогодні країна посідає друге місце в світі за величиною економіки, випереджаючи Японію та поступаючись лише США. Китай, обігнавши Німеччину, є головним світовим експортером. Крім того, КНР фактично є найбільшою промисловою державою світу: не менше

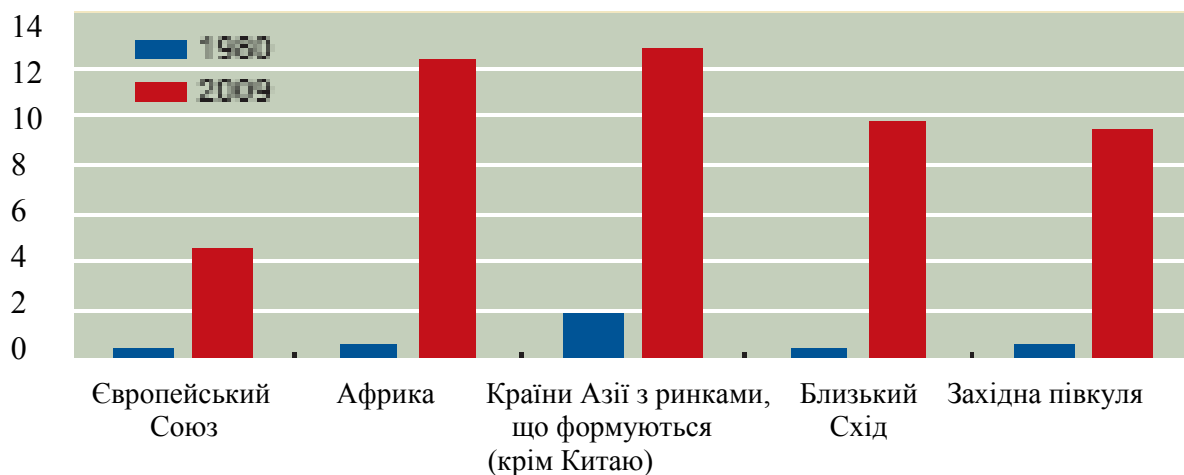
50% ВВП припадає на промислове виробництво, тобто 2,5 трлн дол. (у США, для порівняння, цей показник складає близько 2 трлн дол.).

Отож, стає очевидним факт, що достатньо стабільний та високий рівень зростання ВВП Китаю вже три десятиріччя поспіль є основною причиною збільшення його впливу на світову економіку. Починаючи з 1978 року, економіка Китаю активно та швидко зростає, коли країна розпочала здійснення стратегії «реформи та відкриття економіки». На початковому етапі реформ ідеологом і організатором китайської «перебудови» Ден Сяопіном було сформульовано головне завдання – протягом двадцяти років учетверо збільшити ВВП країни. На наступному етапі економічного розвитку КНР згідно з «Перспективно-цільовою програмою до 2010 року» було поставлено за мету подвоїти ВВП до 2010 року порівняно з 2000-им. Нещодавно прийнятим черговим завданням стало збільшення вчетверо ВВП до 2020 року порівняно з попереднім десятиріччям.

Ймовірно, є всі підстави вважати, що воно також буде виконано. Фактичне зростання ВВП КНР удвічі від 2000 року було досягнуто ще в 2005–2006 роках. На період з 2006 до 2011 рік і наступний період – до 2020 року заплановані доволі помірковані середньорічні темпи зростання ВВП – відповідно 7,5 і 6,5%. Тим самим уряд Китаю дав зовнішньому світу сигнал про те, що країна планує на майбутнє більше уваги приділяти якості розвитку економіки. Якщо раніше вона «надто прагнула» до позитивного сальдо у зовнішній торгівлі, то зараз держава прагне збільшити імпорту для сприяння збалансуванню зовнішньоторговельного розвитку. На думку експертів, збільшення імпорту КНР стане міцним та безперервним "двигуном" для зростання світової економіки. Як зазначив на першому Китайському міжнародному ярмарку 2012 року заступник міністра комерції КНР Чжун Шань, «в 2011 році обсяги китайського імпорту досягли 1,74 трлн дол. США; за цим показником Китай зайняв друге місце в світі». Прогнозується, що за період 2011–2015 рр. загальні обсяги імпорту країни перевищать 8 трлн дол. США, тому Китай стане найбільшим імпортером у світі. Чжун Шань зазначив, що Мінкомерції Китаю в найближчий час має намір виступити з пропозиціями щодо розширення імпорту та сприяння збалансованому розвитку зовнішньої торгівлі. «Тут я можу дати чіткий сигнал, що за допомогою збільшення імпорту Китай надасть світу величезні комерційні шанси», – зазначив він [16].

Якщо проаналізувати наслідки зростання Китаю для решти світу, можна зробити висновок, що економічний підйом у країні має позитивний вплив на глобальне зростання, який поступово збільшується в обсягах.

Дані покращення зачіпають одну п'яту населення світу, що свідчить про значні людські масштаби цього досягнення. Велика кількість людей покращили умови життя, кілька сотень мільйонів людей за дуже короткий проміжок часу звільнилися від бідності. Зміцнення зв'язків Китаю з глобальною економікою призвело до зростаючого використання його валюти за кордоном, а також до тіснішого взаємозв'язку настроїв ринку в Китаї та решті країн Азії та, останнім часом, решті країн світу.

**Рисунок 1. Зростання зовнішньої торгівлі Китаю, у %-х від
сукупної торгівлі регіонів**

Джерело: МВФ, «Статистика географічної структури торгівлі».

КНР складає найбільшу частку в торгівлі інших країн Азії з ринком, що формується (13%), а з плином часу спостерігається різке зростання цієї частки. Майже така ж велика доля Китаю в зовнішній торгівлі Африки, а його доля в торгівлі з Близьким Сходом, Західною півкулею та Європою в останні десятиріччя в кілька разів збільшилася (див. рисунок 1). Зміни, що відбуваються в Китаї, все більше впливають на настрої підприємців та споживачів в інших країнах. Неухильно зростають потоки капіталу з інших країн до Китаю і з Китаю в інші країни. Наприклад, приплив прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в КНР становив 8,5% валових світових притоків ПІІ у 2010 році порівняно з усього 1% у 1980 році. Відтік ПІІ з Китаю ще нещодавно складав незначну долю глобального відтоку; в 2010 році він зріс до 5,1 %.

Отже, експортуючи біржові товари, ресурси та, в зростаючому обсязі, кінцеву продукцію в Китай, країни-партнери напряму збільшують свій експорт та ВВП. У свою чергу, експорт Китаю викликає прямий негативний ефект для чистого експорту країн-партнерів. Та все ж, країни-партнери можуть отримувати позитивний непрямий ефект для благополуччя й ВВП, оскільки відносно недорога продукція з Китаю збільшує можливості споживання та виробництва в країнах-партнерах. Також має наслідки для інших країн і торгівля Китаєм продукцією обробної промисловості. Наприклад, для виробництва готової продукції, яка експортується Китаєм на Захід, йому необхідні значні ресурси з решти країн Азії. Цей ланцюг постачань забезпечує іншим країнам Азії, особливо малим, широкий доступ до глобальних ринків.

Згідно з емпіричним аналізом, проведеним Вівеком Аророю та Атанасіосом Вамвакідісом, щодо впливу економічного зростання Китаю на решту світу, було отримано емпіричні результати, за якими економічне зростання Китаю відіграє значну роль у поясненні коливань обсягу виробництва в інших країнах, і, що вона значно збільшилася в останні десятиріччя. До цих результатів відносять ефекти за період від одного до п'яти років, що асоціюють з економічним циклом, а також за триваліший термін.

Отже, результати Арора та Вамвакідіса показують, що «в коротко- і середньотерміновій перспективі шок для темпів зростання ВВП Китаю в 1-відсотковий пункт викликає сукупну відповідну реакцію з боку темпів зростання інших країн у розмірі 0,2-відсоткового пункту через три роки і 0,4-відсоткового пункту через п'ять років (див. табл. 1)» [17, с. 11–13]. Чим же можна пояснити такий вплив?

Таблиця 1
Зростаючий вплив Китаю. Сукупний вплив темпу зростання Китаю в 1 відсотковий пункт на зростання в інших країнах, у %-х пунктах

Роки	2 роки	3 роки	4 роки	5 років
Вплив на решту світу	0,03	0,15	0,29	0,35
Вплив на решту світу без урахування впливу на торгівлю	0,01	0,04	0,11	0,15

Джерело: складено автором за даними видання МВФ «Перспективи розвитку світової економіки».

За припущенням, спочатку цей вплив майже повністю здійснювався через канали зовнішньої торгівлі. Однак з часом зростає вплив і через неторговельні канали. Вважається, що за повний п'ятирічний період приблизно 60 відсотків впливу зростання Китаю передається через канали зовнішньої торгівлі, а 40% – через інші канали, а саме: рух капіталу, туризм, ділові поїздки, споживчу та підприємницьку впевненість.

Таким чином, результати робочого документа МВФ 10/165, які базуються на даних за останні два десятиріччя, свідчать про те, що «зміна темпу зростання Китаю на 1-відсотковий

пункт, що триває протягом п'яти років, пов'язано зі зміною темпу зростання в іншому світі на 0,4-відсоткового пункту. Крім того, аналіз за триваліший період часу (1963–2007 роки) показує, що вторинні ефекти економічного зростання Китаю з часом зросли. Географічна віддаленість, мабуть, теж впливає на силу цих вторинних ефектів: чим ближче країна до Китаю, тим сильнішим є вплив. Але оцінки свідчать про те, що роль відстані з часом зменшується».

Більше того, Китай поступово перетворюється на носія глобалізаційних та інтеграційних процесів в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Підтвердженням цьому є активна підтримка Пекіном концепції «єдиного АТР у XXI ст.», що дає йому можливість розширити свою торгово-економічну діяльність в рамках АТЕС. Зокрема, країна виступає одним з ініціаторів нових інтеграційних комбінацій у Південно-Східній Азії (АСЕАН + 1; АСЕАН + 3; АСЕАН + 6), підтримуючи таким чином інтереси країн субрегіону. Отож, інтеграційні процеси в регіоні набувають дедалі більшого економічного впливу Китаю, а сама глобалізація стає східноазійською за формою.

Хоча роль Китаю у світовій економіці підвищилася, вона залишається незначною у порівнянні з роллю економіки США. Глобальному лідерству Сполучених Штатів у найближчій перспективі практично ніщо не загрожує. На них припадає 31% світової доданої вартості та близько 23% світового ВВП. Саме ці показники разом із колосальним соціальним та інноваційним капіталом визначають провідні позиції єдиної наддержави в процесах економічної глобалізації. Але Китай продовжує бути важливим торговельним партнером для багатьох країн, і його швидкий економічний підйом може різними шляхами впливати на зростання в інших країнах.

Отож, економічне зростання провідних країн Азійсько-Тихоокеанського регіону робить його одним із основних світових економічних центрів, який безперечно матиме значний вплив на глобальну економіку у першій половині XXI сторіччя.

Висновки. Вплив японської катастрофи 11 березня 2011 року на глобальну економіку виявився різноплановим, але не настільки помітним. Найбільш чутливим став збій у ланцюзі промислових поставок в перші місяці після трагедії, зниження обсягів експорту сільськогосподарської і рибної продукції з Японії через ризики, пов'язані з радіацією, і переформатування світового ринку атомної енергетики. Основний збиток нанесено самій Японії, з чим вона, швидше за все, впорається досить швидко.

Яким шляхом розвитку піде Японія, буде залежати від політичної волі керівництва та його бажання перетворити країну. Політика держави, яка проводиться вже не одне десятиріччя в різних сферах життя, привела країну в глухий кут, вихід з якого – її рішуча і кардинальна зміна.

У свою чергу, Китай поступово зміщає Японію з позицій економічного лідера Азійсько-Тихоокеанського регіону, направляючи розвиток і торгівлю в ньому. Центр промислової мережі поступово перемістився з Японії в Китай. Тому остання, щоб закріпити це досягнення, активно укладає двосторонні угоди про зони вільної торгівлі з країнами АСЕАН. За результатами емпіричного дослідження в коротко-, середньо- та довготерміновій перспективі економічний підйом Китаю впливає на зростання в інших країнах. Найголовніше, що цей вплив носить позитивні риси.

Використана література

1. Японія вперше за 31 рік зафіксувала дефіцит торговельного балансу [Електронний ресурс] / РБК Україна. – Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/top/show/yaponiya-vpervye-za-31-god-zafiksirovala-defitsit-torgovogo-25012012112700>.
2. OECD. Economic Survey of Japan 2011 [Non-legible form] / OECD. – Access mode: http://www.oecd.org/document/62/0,3746,en_33873108_33873539_47651390_1_1_1_1,00.html.
3. Япония наших дней [Текст]. – 2011 – №2(8). – М.: ИДВ, 2011. – С.13–22.
4. Економіці Японії загрожує рецесія [Електронний ресурс] / Економічна правда. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2011/03/25/279230/25.03.2011>.
5. The Recent Earthquake and Tsunami in Japan: Implications for East Asia [Non-legible form] / The World Bank. – Access mode: http://siteresources.worldbank.org/INTEAPHALFY_EARLYUPDATE/Resources/550192-1300567391916/EAP_Update_March2011_japan.pdf.
6. Прочь из Японии [Текст] / Ведомости. – 2011 – №84 (2850). – С.35–40.
7. Волков, К. От этого пришлось отказаться [Электронный ресурс] / Известия. – Режим доступа: <http://www.izvestia.ru/news/518104>.

8. 80 процентов японцев против атомной энергетики [Электронный ресурс] / Вести. Ru. – Режим доступа: <http://www.vesti.ru/doc.html?id=744384>.
9. Nuclear Agency Urges Japan to Fix Cleanup Plan [Non-legible form] / Wall Street Journal. – Access mode: <http://online.wsj.com/article/SB10001424052970203914304576631002932214520.html>.
10. Major Foreign Holders of Treasury Securities [Non-legible form] / U.S. Treasury Website. – Access mode: <http://www.treasury.gov/resource-center/data-chart-center/tic/Documents/mfh.txt>.
11. Российский японоведческий журнал. – №3. – М.: Межрегиональная общественная организация «Ассоциация японоведов», 2012. – С. 28–35.
12. OECD. Statistics from A to Z – Beta version [Non-legible form] / OECD. – Access mode: http://www.oecd.org/document/0,3746,en_2649_201185_46462759_1_1_1_1,00.html.
13. Российская газета [Электронный ресурс] / Федеральный выпуск № 5435 (59). – Режим доступа: <http://www.rg.ru/2011/03/20/iena-site.html>.
14. Российский японоведческий журнал. №2 [Текст]. – М.: Межрегиональная общественная организация «Ассоциация японоведов», 2011. – С. 38–49.
15. Шергін, С. Китай і США в глобальних трансформаціях [Текст] / С. Шергін / Журнал "Зовнішні справи" МЗС України. – 2010. – №11–12. – С. 9–16.
16. Сбалансированное развитие внешней торговли Китая создаст колоссальные коммерческие шансы для разных стран мира [Электронный ресурс] / Экономическое обозрение. – Режим доступа: http://russian.china.org.cn/news/txt/2012-04/01/content_25049415.htm.
17. Арора, В. Оценка влияния Китая [Текст] / В. Арора, А. Вамвакидис // Финансы & Развитие (Ежеквартальный журнал Международного Валютного Фонда). – Декабрь 2010. – Выпуск 47 (№4). – С. 11–13.